

KARL MARX

KAPITAL

KRITIKA POLITIČKE EKONOMIJE

- CRTIČE -

IMPRESUM:

Priredio: **Branimir Kopilović**

Dizajn: **Daniel Tikvicki**

Podrška: **Ekoslavija.org**

Elektronsko i štampano izdanje

Tiraž: 100+

Subotica, 2025.

Priređeno prema izdanju:

K. Marx – F. Engels: DELA

(tomovi KAPITAL, 21 - 23)

Štampano 1980. godine, prema fototipskom izdanju iz

1974. (I i III) i 1977. (II)

IP Prosveta i Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd

Prevod: Moša Pijade

Karl Marx

KAPITAL
KRITIKA POLITIČKE
EKONOMIJE

- crtice -

Priradio: Branimir Kopilović

Subotica, MMXXV

Celina u delovima

Pred vama se nalaze crtice – odabrane sažete formulacije iz „Kapitala“, najvažnijeg Marksovog dela koje i danas pleni svojom jasnoćom i svežinom, i ne prestaje da fascinira svojom preciznom analizom kapitalističkog načina proizvodnje.

Kapitalizam je još uvek dominantna društveno-ekonomska formacija koju bi, zarad dobrobiti čovečanstva, što pre trebalo prevazići.

Ova knjižica je zamišljena i realizovana kao pomagalo koje olakšava čitaocima pregled nekih važnijih tačaka iz pomenutog dela, a svakako služi i kao podsticaj na čitanje dela u celini.

Priređivač

Subotica, decembar 2024. godine

Knjiga I – Proces proizvodnje kapitala

89: [...] novčani oblik prvo razvijaju nomadski narodi, jer je sva njihova imovina u pokretnom, a otud u neposredno otuđivom obliku, i jer ih njihov način života stalno dovodi u dodir sa stranim zajednicama i time ih podstrekava na razmenu.

156: [...] da bi bio roba, proizvod se ne sme proizvoditi kao neposredno sredstvo opstanka samog proizvođača... uslov nužan da bi se proizvodu dao oblik robe jeste da u društvu postoji toliko razvijena podela rada da je već izvršeno razdvajanje upotrebne od razmenske vrednosti, koje s trampom tek otpočinje. A ovakav stupanj razvitka zajednički je istorijski najrazličnijim ekonomskim društvenim formacijama.

157: [...] posebni oblici novca, prost ekvivalent robe, prometno sredstvo, platežno sredstvo, blago, svetski novac, obeležavaju veoma različite stupnjeve društvenog procesa proizvodnje. Kapital postaje samo tamo gde vlasnik sredstava za proizvodnju i životnih sredstava zatiče na tržištu slobodnog radnika kao prodavca svoje radne snage. Radna snaga uzima za samog radnika oblik robe koja njemu pripada, dakle da njegov rad dobija oblik najamnog rada. S druge strane, robni oblik tek od tog momenta postaje opštim oblikom proizvoda rada. Vrednost radne snage određuje se radnim vremenom potrebnim za njenu proizvodnju tj. reprodukciju - vrednost radne snage jeste vrednost životnih sredstava potrebnih za održanje njena vlasnika... Ukoliko je vrednost, radna snaga predstavlja samo određenu količinu prosečnog društvenog rada opredmećenog u njoj.

189: [...] svojim delovanjem radna snaga ne vrši samo reprodukovanje svoje vlastite vrednosti, već proizvodi i neki višak vrednosti. Ovaj višak vrednosti jeste suvišak vrednosti proizvoda preko vrednosti elemenata utrošenih na njegovo stvaranje, tj. sredstava za proizvodnju i radne snage. Deo kapitala koji se preobraća u sredstva za proizvodnju, tj. u sirovinu, pomoćne materije i sredstva za rad, ne menja u procesu proizvodnje veličinu svoje vrednosti – to je postojani kapital. Deo kapitala koji se preobraća u radnu snagu, menja svoju vrednost u procesu proizvodnje. On reprodukuje svoj vlastiti ekvivalent, a povrh njega i suvišak, višak vrednosti. Iz postojane veličine ovaj se deo kapitala pretvara u promenljivu (varijabilnu) – to je promenljivi kapital. Sastavni delovi kapitala koji se sa stanovišta procesa rada razlikuju kao objektivni i subjektivni faktori, kao sredstva za proizvodnju i radna snaga, razlikuju se sa stanovišta procesa oplodavanja vrednosti kao postojani i promenljivi kapital.

206: [...] kao što je proizvodnja viška vrednosti ona svrha koja određuje kapitalističku proizvodnju, tako se i stepen veličine bogatstva meri ne apsolutnom veličinom proizvoda, već relativnom veličinom viška proizvoda. Zbir potrebnog rada i viška rada, tih vremenskih perioda u kojima radnik naknađuje vrednost svoje radne snage i proizvodi višak vrednosti, čini apsolutnu veličinu njegovog radnog vremena – radni dan.

459-60: [...] profitna stopa je odnos viška vrednosti prema celokupnom predujmljenom kapitalu. Stopa viška vrednosti je odnos viška vrednosti samo prema promenljivom delu tog kapitala.

533: [...] pripajajući sebi oba pratvorca bogatstva, radnu snagu i zemlju, kapital stiže takvu ekspanzivnu snagu koja mu dopušta da elemente svoje akumulacije protegne i preko granica koje mu postavlja vrednost i masa već proizvedenih sredstava za proizvodnju u obliku kojih on postoji. S povećanjem proizvodnosti rada ide ruku pod ruku pojeftinjavanje radnika, dakle povećanje stope viška vrednosti, čak i kad se penje realna najamnina. Ista promenljiva kapital-vrednost pokreće više radne snage i otud više rada. Ista postojana kapital-vrednost predstavlja se u većoj masi sredstava za proizvodnju, dakle pruža i veću masu elemenata za stvaranje proizvoda kao i veću masu elemenata za stvaranje vrednosti ili za usisavanje rada. Stoga se akumulacija ubrzava i pri nepromenjenoj, pa čak i pri opaloj vrednosti dodatnog kapitala. Ne samo da se razmer reprodukcije materijalno povećava, nego i proizvodnja viška vrednosti raste brže od vrednosti dodatnog kapitala.

465: [...] uklanjanje kapitalističkog oblika proizvodnje dozvoljava da se radni dan ograniči na potreban rad. Ali tada bi se proširio obim potrebnog rada, s jedne strane zato što bi radnik imao više uslova za život i što bi više zahtevao od života. S druge strane, jedan deo sadašnjeg viška rada uračunao bi se u potrebni rad, naime u rad potreban da se obrazuju rezervni i akumulacioni društveni fond.

469: [...] kapital nije samo komanda nad radom, nego u biti i komanda nad neplaćenim radom. Svaki višak vrednosti (ma u kom se posebnom obliku posle iskristalisao – profitu, kamati ili renti) u svojoj je suštini ovaploćenje neplaćenog radnog vremena. Tajna samooplođenja kapitala svodi se na njegovo raspolaganje izvesnom količinom neplaćenog tuđeg rada.

472: [...] ono s čime se vlasnik novca neposredno sučeljava na robnom tržištu u stvari nije rad, već radnik. A ono što radnik prodaje jeste njegova radna snaga. Rad je supstancija i unutrašnja mera vrednosti, ali on sam nema vrednosti.

511: [...] primenjivanje viška vrednosti kao kapitala ili ponovno pretvaranje viška vrednosti u kapital zove se akumulacija kapitala.

514: [...] radnička klasa je svojim ovogodišnjim viškom rada stvorila kapital koji će iduće godine zaposliti dodatni rad (Rad stvara kapital, a ne da kapital upotrebljava rad). To je ono što se zove stvarati kapital pomoću kapitala.

Knjiga II – Prometni proces kapitala

24: [...] rad nema vrednosti. Kao roba ne kupuje se i ne prodaje rad, nego radna snaga. Čim ona postane robom, njena vrednost se upravlja prema radu koji je otelotvoren u njoj kao društvenom proizvodu, i jednaka je radu koji je društveno potreban za njeno proizvođenje i reprodukovanje. (Engels)

50: [...] kretanje $N - R...P...R' - N'$ – kapital se ovde javlja kao vrednost koja prolazi kroz niz povezanih metamorfoza. Dve od tih faza pripadaju prometnoj oblasti, a jedna oblasti proizvodnje. U okviru ovog kretanja predujmljena vrednost ne samo da se održava, nego i raste. U završnom stadijumu ona se vraća istom obliku u kome se na početku procesa pojavila. Zato je ovaj ukupni proces kružni proces. Oba oblika koje kapital-vrednost uzima u okviru svojih prometnih stadijuma jesu oblik novčanog kapitala i oblik robnog kapitala; njen oblik koji pripada stadijumu proizvodnje, jeste oblik proizvodnog kapitala. Kapital koji u celokupnom svom kružnom toku uzima ove oblike i opet ih napušta, a u svakome izvršava funkciju koja mu odgovara, jeste industrijski kapital – industrijski u smislu da obuhvata svaku granu proizvodnje koja se vodi kapitalistički.

Zastane li kapital u prvoj fazi N-R, onda se novčani kapital zamrzava u blago; ako se to desi u fazi proizvodnje, onda na jednoj strani leže sredstva za proizvodnju bez funkcionisanja dok na drugoj strani radna snaga ostaje nezaposlena; ako se to desi u poslednjoj fazi $R'-N'$, onda nagomilane neprodane robe stavljaju branu toku prometa.

249: [...] višak vrednosti proizvodi samo onaj kapital koji je stvarno primenjen u procesu rada i za koji važe svi zakoni dati o višku vrednosti, dakle i zakon da pri datoj stopi masu viška vrednosti određuje relativna veličina promenljivog kapitala.

262-63: [...] ako zamislimo društvo kao komunističko, a ne kapitalističko, onda pre svega potpuno otpada novčani kapital, dakle otpadaju i prerušavanja transakcija koja usled njega nastaju. Društvo tada mora unapred izračunati koliko rada, sredstava za proizvodnju i životnih sredstava može bez ikakve štete da primeni na one poslovne grane koje kao npr gradnja železnica, ne daju za duže vreme ni sredstva za proizvodnju ni životna sredstva, a ipak od celokupne godišnje proizvodnje odnose i rada, i sredstava za proizvodnju i životnih sredstava. Naprotiv, u kapitalističkom društvu gde se društveni razum ispoljava uvek tek post festum, naknadno, moraju stalno nastupati veliki poremećaji.

267-68: [...] pored stvarne akumulacije ili pretvaranja viška vrednosti u proizvodni kapital, ide i akumulacija novca, prikupljanje jednog dela viška vrednosti kao latentnog novčanog kapitala, koji tek docnije, čim dostigne izvestan obim, treba da funkcioniše kao aktivan dodatni kapital. Ali s razvitkom kapitalističke proizvodnje, razvija se istovremeno i kreditni sistem. Novčani kapital koji jedan kapitalista još ne može da primeni u svom sopstvenom poslu primenjuju drugi kapitalisti, od kojih on za ovo dobija kamate. On funkcioniše za njega kao novčani kapital u specifičnom smislu, kao vrsta kapitala koje se razlikuje od proizvodnog.

274: [...] supstancija vrednosti jeste i ostaje jedino utrošena radna snaga a proizvodnja vrednosti nije ništa drugo do proces ovoga trošenja. Proces proizvodnje gasi se u robi. To što je na njenu izradu utrošena radna snaga pojavljuje se sada kao predmetno svojstvo robe da ima vrednost; veličina ove vrednosti meri se veličinom utrošenog rada.

329: [...] celokupni proizvod društva, dakle i celokupna proizvodnja, deli se na dva velika odeljka:

I) Sredstva za proizvodnju, robe koje imaju oblik u kome moraju ući u proizvodnu potrošnju ili bar mogu u nju ući.

II) Sredstva potrošnje, robe koje imaju oblik u kome ulaze u individualnu potrošnju kapitalističke i radničke klase.

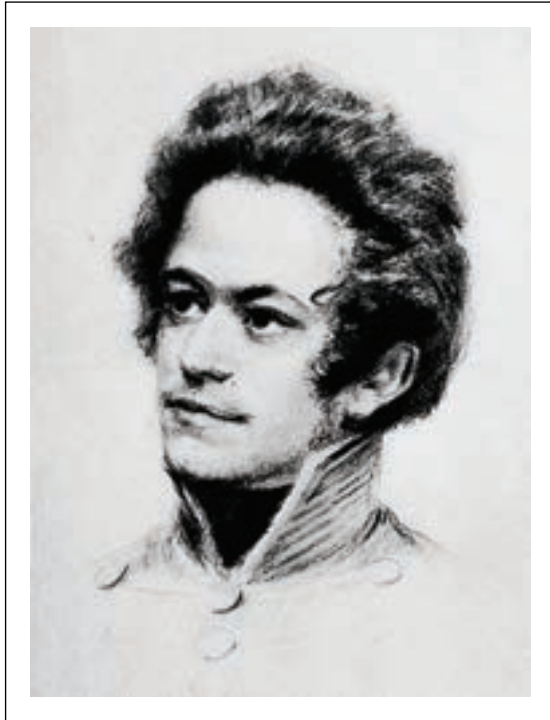
U svakom odeljku kapital se deli na dva sastavna dela:

1. Promenljivi kapital – u pogledu vrednosti, ovaj je jednak vrednosti društvene radne snage upotrebljene u ovoj grani proizvodnje, dakle jednak zbiru za nju plaćenih najamnina. U pogledu materije, on se sastoji iz same dejstvujuće radne snage, tj. iz živog rada koji je ova kapital-vrednost pokrenula.

2. Postojani kapital – vrednost svih sredstava za proizvodnju primenjenih za proizvodnju u ovoj grani. Ova se dele na stalni kapital, mašine alate, zgrade, radnu stoku itd. i na opticajni postojani kapital, materijale proizvodnje, sirovine i pomoćne materije itd. Vrednost celokupnog godišnjeg proizvoda raspada se na deo vrednosti koji predstavlja postojani kapital P, utrošen u proizvodnji, a u pogledu vrednosti samo prenesen na proizvod, i na deo vrednosti koji je dodat celokupnim godišnjim radom. Ovaj poslednji se deli na naknadu predumljenog promenljivog kapitala Pr, i na suvišak preko ovoga, koji sačinjava višak vrednosti V.

419: [...] suština kapitalističke proizvodnje jeste lov na višak vrednosti i njegovo kapitalizovanje, tj. akumulacija, a ne potrošnja kao nekakva njena pokretačka pobuda.

Knjiga III – Celokupni proces kapitalističke proizvodnje

40: [...] kapitalistov profit dolazi otuda što on ima da proda nešto što nije platio. Višak vrednosti, odnosno profit, sastoji se upravo u suvišku robne vrednosti preko njene cene koštanja, tj. u suvišku celokupne sume rada koju roba sadrži preko sume u njoj sadržanog plaćenog rada. Procenat viška vrednosti merenog prema promenljivom kapitalu jeste stopa viška vrednosti. Procenat viška vrednosti merenog prema celokupnom kapitalu jeste profitna stopa. Pretvaranje viška vrednosti u profit treba izvoditi iz pretvaranja stope viška vrednosti u profitnu stopu, a ne obrnuto. Profitna stopa je istorijska polazna tačka. Višak vrednosti i stopa viška vrednosti su relativno ono nevidljivo i ono bitno što treba istražiti, dok se profitna stopa, profit, pokazuju na površini pojava.

152: [...] tržišna vrednost – prosečna vrednost roba proizvedenih u nekoj oblasti, s jedne strane, a sa druge strane to je individualna vrednost roba koje se proizvode pod prosečnim uslovima date oblasti i koje sačinjavaju veliku masu njenih proizvoda.

153: Cene – zakon vrednosti upravlja njihovim kretanjem tako što smanjenje ili uvećanje radnog vremena potrebnog za proizvodnju podiže ili snizuje cene proizvodnje.

154: Prosečni profit, koji određuje cene proizvodnje, mora uvek biti približno jednak količini viška vrednosti koja otpada na neki dati kapital kao na alikvotni deo ukupnog društvenog kapitala. Ono što konkurencija postiže, najpre u jednoj oblasti, jeste da iz različitih individualnih robnih vrednosti stvara jednaku tržišnu vrednost i tržišnu cenu. Ali tek konkurencija kapitala u različitim oblastima rađa cenu proizvodnje koja izjednačava profitne stope među različitim oblastima (viši razvitak kapitalističke proizvodnje).

179-80: Tendencija padanja profitne stope - postepeni rast postojanog kapitala u odnosu prema promenljivom nužno mora imati za rezultat postepeno padanje opšte profitne stope pri nepromenjenoj stopi viška vrednosti ili nepromenjenom stepenu eksploatacije rada od strane kapitala.

181: Profit – sastavni osamostaljeni delovi industrijski profit, trgovinski profit, kamata, zemljišna renta. Padanje profitne stope izražava padajući odnos samog viška vrednosti prema ukupnom predujmljenom kapitalu i stoga je nezavisno od raspodele tog viška vrednosti među različite kategorije.

182: U zemljama različitog stupnja razvitka kapitalističke proizvodnje, a stoga i različitog organskog sastava kapitala, može stopa viška vrednosti biti viša u zemlji gde je normalni radni dan kraći nego u onoj gde je duži.

184: [...] opadanje profitne stope je relativno, ne apsolutno, i stvarno nema nikakve veze sa apsolutnom veličinom pokrenutog rada i viška rada. Padanje profitne stope ne nastaje iz nekog apsolutnog, već samo iz relativnog opadanja promenljivog sastavnog dela ukupnog kapitala, iz njegovog opadanja prema postojanom sastavnom delu...broj radnika koje kapital primenjuje, dakle apsolutna masa rada koju on pokreće, i stoga apsolutna masa viška rada koju on usisava, stoga i masa viška vrednosti koji on proizvodi, stoga i apsolutna masa profita koji on proizvodi može rasti i to progresivno, uprkos progresivnom padanju profitne stope. Ne samo da može, već tako i mora biti na osnovici kapitalističke proizvodnje, kad se odbiju prolazna kolebanja.

197: [...] tajna padanja profitne stope: s jedne strane, pretvaranje od neke date mase rada što je više moguće u višak vrednosti, a s druge, upotrebiti što je manje moguće rada u odnosu prema predujmljenom kapitalu; tako da isti razlozi koji dopuštaju da se podigne stepen eksploatacije rada, ne dopuštaju da se istim ukupnim kapitalom eksploatiše isto onoliko rada koliko ranije. Ovo su oprečne tendencije koje dok utiču u pravcu padanja mase viška vrednosti koju neki dati kapital proizvodi, a otud na padanje profitne stope... Masa viška vrednosti koju proizvodi neki kapital date veličine proizvod je dvaju činilaca: stope viška vrednosti pomnožene brojem radnika uposlenih po datoj stopi.

211: [...] periodično obezvređivanje postojećeg kapitala, koje je imanentno sredstvo kapitalističkog načina proizvodnje za zadržavanje pada profitne stope i za ubrzavanje akumulacije kapital-vrednosti stvaranjem novog kapitala, narušava date odnose u kojima se zbiva prometni i reprodukcioni proces kapitala i zato je praćeno iznenadnim zastojsima i krizama procesa proizvodnje. Prava granica kapitalističke proizvodnje jeste sam kapital, jeste to što se kapital i samooplođavanje njegove vrednosti ispoljava kao polazna i završna tačka [...] sredstvo, bezuslovni razvitak društvenih proizvodnih snaga, dolazi u neprekidni sukob sa ograničenom svrhom, oplođavanjem vrednosti postojećeg kapitala.

224: Tri glavne činjenice kapitalističke proizvodnje:

1. Koncentracija sredstava za proizvodnju u malo ruku, usled čega ona prestaju da se ispoljavaju kao svojina neposrednih radnika i naprotiv, pretvaraju se u društvene sile proizvodnje, mada isprva kao privatna svojina kapitalista.
2. Organizacija samog rada kao društvenog: kooperacijom, podelom rada i povezivanjem rada sa prirodnim naukama. I sa jedne i druge strane, kapitalistički način proizvodnje ukida privatnu svojinu i privatni rad, mada u antagonističkim oblicima.
3. Uspostavljanje svetskog tržišta.

225: Trgovački ili trgovinski kapital deli se na dva oblika: kapital trgovine robom i kapital trgovine novcem. Ukoliko se funkcija kapitala (kretanje, prelaženje, metamorfoza) koji se nalazi u prometnom procesu uopšte osamostali kao posebna funkcija nekog posebnog kapitala, robni kapital postaje kapitalom trgovine robom ili komercijalnim kapitalom.

273: [...] trgovački kapital javlja se kao istorijski oblik kapitala davno pre nego što je kapital potčinio sebi samu proizvodnju. Sama njegova egzistencija i razvitak do izvesne visine jeste istorijska pretpostavka za razvitak kapitalističkog načina proizvodnje, 1. Kao preduslov koncentracije novčanog imetka i 2. Zato što kapitalistički način proizvodnje pretpostavlja proizvodnju za trgovinu, prodaju na veliko, pa dakle i trgovca koji ne kupuje za zadovoljenje lične potrebe.

Čitav razvitak trgovačkog kapitala deluje u pravcu da proizvodnji da karakter koji je sve više usmeren na razmensku vrednost.

274: [...] trgovina je ta koja razvija formiranje proizvoda u robe; kapital kao kapital se tu prvo pojavljuje u prometnom procesu, tek u njemu se novac razvija u kapital.

279: [...] istorija propasti Holandije kao vladajuće trgovinske nacije jeste istorija potčinjavanja trgovinskog kapitala industrijskom kapitalu.

310: [...] jedino razdvajanje kapitalista na novčarske i industrijske kapitaliste pretvara jedan deo profita u kamatu, uopšte stvara kategoriju kamate; a opet samo konkurencija među ovim dvema vrstama kapitalista stvara kamatnu stopu.

327: [...] plod kapitalistove eksploatacije, kada radi uzajmljenim kapitalom, deli se na kamatu i preduzetničku dobit, suvišak profita preko kamate.

328: [...] u kamatonosnom kapitalu dostiže kapitalistički odnos svoj najspoljašniji i najfetiškiji oblik. Tu imamo $N-N'$, novac koji proizvodi više novca, vrednost koja se sama oplođuje, bez procesa koji posreduje između oba ekstrema. U trgovačkom kapitalu, $N-R-N'$, postoji bar opšti oblik kapitalističkog kretanja, mada se ono drži samo prometne oblasti, te se stoga profit ispoljava kao puki profit od prodaje, ali se ipak predstavlja kao proizvod nekog društvenog odnosa, ne kao proizvod neke proste stvari.

338: [...] čuvanje rezervnih fondova poslovnih ljudi, tehničke radnje primanja i isplaćivanja novca, međunarodnih plaćanja, trgovina polugama koncentrišu se u rukama trgovaca novcem. Razvija se uporedo i druga strana kredita, uprava nad kamatonosnim ili novčanim kapitalom. Oni stupaju kao posrednici između stvarnih uzajmilaca i pozajmilaca novčanog kapitala. Banka predstavlja na jednoj strani centralizaciju novčanog kapitala, pozajmilaca, a na drugoj centralizaciju uzajmilaca. Njen se profit sastoji u tome što uzajmljuje po nižim kamatama nego što pozajmljuje. Njihovi fondovi formiraju se od – rezervnog fonda industrijskih kapitalista, iz depozita novčarskih kapitalista, kao i novčane uštede i trenutno nezaposleni novac svih klasa. Dohoci se takođe deponuju kod banaka.

340: [...] kapital neke banke sastoji se iz dva dela, iz investiranog kapitala i iz bankovnog kapitala, koji je uzajmljen (primanje depozita, izdavanje novčanica, vučenje menica).

395: [...] bankovni kapital sastoji se iz 1. iz gotovog novca, zlata ili novčanica, 2. iz vrednosnih papira (trgovinski papiri, menice, javni vrednosni papiri, državne hartije, akcije svih vrsta, kao i hipoteke).

400: [...] rezervni fondovi banaka izražavaju uvek u proseku veličinu novca koji postoji kao blago, (jedan deo ovog blaga se sastoji iz hartija, uputnica na zlato, ali koje same sobom nisu vrednosti). Stoga je najveći deo bankarskog kapitala čisto fiktivan i sastoji se iz potraživanja duga (menica), državnih hartija (prošli kapital) i akcija (budući prinos). Depoziti se uvek čine u novcu, zlatu ili novčanicama ili uputnicama na njih. Oni se uvek nalaze u rukama industrijskih kapitalista i trgovaca čije se menice njima eskontuju i odakle im se daju predujmovi. S druge strane, nalaze se i u rukama ljudi koji trguju hartijama od vrednosti (berza), ili u rukama privatnika ili u rukama Vlade. Depoziti imaju dvostruku ulogu: pozajmljuju se kao kamatonosni kapital ili funkcionišu kao knjiške stavke kada se međusobna potraživanja depozitara izravnavaju čekovima i jedni druge otpisuju. Najveći deo ovog novčanog kapitala čisto je fiktivan. Sveukupni depoziti, izuzev rezervnog fonda, nisu ništa drugo do potraživanja od bankara, ali koja nikad ne postoje u depozitu.

432: [...] industrijski kapitalista ne ušteđuje sam svoj kapital, nego srazmerno veličini svoga kapitala raspolaže tuđim ušteđevinama, dok novčani kapitalista pretvara tuđe uštede u svoj kapital, a kredit, koji sebi međusobno daju reproduktivni kapitalisti i koji im daje javnost, u izvor svog privatnog bogaćenja. Time se ruši iluzija kapitalističkog sistema kao da je kapital izdanak sopstvenog rada i uštede. Ne samo da se profit sastoji u prisvajanju tuđeg rada nego se i kapital kojim se ovaj tuđi rad pokreće i eksploatiše sastoji iz tuđe svojine, koju novčani kapitalista stavlja na raspolaganje industrijskom kapitalisti, za šta ga on sa svoje strane eksploatiše.

439: [...] osnovica je kapitalističke proizvodnje da novac istupa prema robi kao samostalan oblik vrednosti, ili da razmenska vrednost mora u novcu dobiti samostalan oblik, a ovo je moguće samo ako neka određena roba postanje materijal u čijoj se vrednosti mere sve ostale robe. Ona time postaje opšta roba, roba par excellence u odnosu prema svim ostalim robama. U vreme stiske, kad se kredit suzi ili prestane, novac istupa apsolutno prema robama kao jedino platežno sredstvo i istinita egzistencija vrednosti. Sam kreditni novac je novac samo ukoliko u iznosu nominalne vrednosti apsolutno zastupa stvarni novac. Sa odlivom zlata postaje njegova pretvorljivost u novac, tj. njegova identičnost sa stvarnim zlatom, problematična.

440: [...] obezvređenje kreditnog novca uzdrimalo bi sve postojeće odnose. Zato se vrednost roba žrtvuje da bi se osigurala egzistencija te vrednosti u novcu. Kao novčana vrednost, ona je osigurana uopšte samo dok je novac osiguran. Zato se za nekoliko miliona novca moraju žrtvovati mnogi milioni roba. U ranijim načinima proizvodnje se to ne dešava, na uskoj osnovici na kojoj se oni kreću ne može da se razvije kredit i kreditni novac.

503: [...] kamatonosni kapital (ili zelenaški kapital) skupa sa trgovačkim kapitalom spada u prepotopne oblike kapitala, koji prethode kap. načinu proizvodnje i koji se nalaze u različitim društvenoekonomskim formacijama.

506: [...] u srednjem veku nije ni u jednoj zemlji bilo opšte kamatne stope. Crkva je unapred zabranjivala kamatni posao... zelenaški kapital ima kapitalov način eksploatacije bez njegovog načina proizvodnje. Posredstvom zelenaškog kapitala i trgovačkog imetka stvara se novčani imetak koji je nezavisan od zemljišne svojine.

508: [...] razvitak kreditnog sistema vrši se kao reakcija na zelenaštvo. To je podvrgavanje kamatonosnog kapitala uslovima i potrebama kapitalističkog načina proizvodnje.

522: Pravna predstava slobodne privatne zemljišne svojine javlja se u starom antičkom svetu samo u vreme raspadanja organskog društvenog poretka, a u modernom svetu tek s razvitkom kapitalističke proizvodnje. U Aziju su je samo mestimično uvezli Evropljani.

527: [...] zemljišna renta predstavlja se u nekoj određenoj sumi novca koju vlasnik zemlje godišnje vuče iz iznajmljivanja nekog komada Zemljine kugle.

540: [...] zemljišnoj renti svojstveno je da se razvija i moć zemljišne svojine da sebi prisvoji rastući deo vrednosti (poljoprivredni proizvodi kao robe) stvorenih bez njenog sadejstva, što se rastući deo viška vrednosti pretvara u zemljišnu rentu.

677: [...] kapital – profit (preduzetnička dobit plus kamata), zemlja – zemljišna renta, rad – najamnina, ovo je trojni oblik u kome su obuhvaćene sve tajne društvenog procesa proizvodnje....kapital nije stvar, nego određen, društveni odnos proizvodnje koji pripada određenoj istorijskoj društvenoj formaciji, odnos koji se predstavlja u jednoj stvari kojoj daje društveni karakter.

678: [...] rad je apstrakcija, ali je i čovekova proizvodna delatnost pomoću koje čovek vrši razmenu materije s prirodom... zajednički je i nedruštvenom čoveku i čoveku koji je društveno određen.

514: [...] novac – u obliku plemenitih metala, ostaje podlogom od koje se kreditni sistem po prirodi stvari nikada ne može otkaćiti. Kreditni sistem ima za pretpostavku monopol društvenih sredstava za proizvodnju (u obliku kapitala i zemljišne svojine) u rukama privatnih lica.

517: [...] zelenaštvo i trgovina eksploatišu neki dati način proizvodnje a ne stvaraju ga, ostaju spoljašnji prema njemu.

518: Mleci (Venecija) i drugi pomorski gradovi – svi koji su svojom nezavisnošću i trgovinom stekli neko ime, osnovali su svoje prve banke. Povratak njihovih brodova, na koje se moralo dugo čekati, doveo je do običaja davanja kredita, koji su otkriće Amerike i trgovina vezana uz nju, još više pojačali.

519: Crkva je zabranila uzimanje kamata, ali nije zabranila da neko proda svoju svojinu da bi se izvukao iz nevolje., kao i da se svojina ustupi zajmodavcu na neko vreme, kao jamstvo. Sama crkva i verske bratovštine vukli su velike koristi iz ovoga, posebno u vreme krstaških ratova....bez zabrane kamata ne bi crkve i manastiri nikad mogli postati bogati.

521: [...] zemljišna svojina ima za pretpostavku monopol izvesnih lica da sa isključenjem svih ostalih raspoložu određenim komadima zemljinog tela kao isključivim oblastima svoje privatne volje.

682: [...] carstvo slobode počinje tamo gde prestaje rad koji je određen nevoljom i spoljašnjom svrsishodnošću, s one strane materijalne proizvodnje. S razvojem društva, proširuje se carstvo prirodne nužnosti jer se uvećavaju potrebe, ali se istodobno uvećavaju i proizvodne snage koje ih zadovoljavaju. Sloboda – podruštvljeni čovek, udruženi proizvođači, racionalno uređuju svoj promet materije s prirodom, dovode ga pod zajedničku kontrolu, umesto da on njima gospodari kao neka slepa sila, i vrše ga s najmanjim utroškom snage i pod uslovima dostojnima i adekvatnim ljudskoj prirodi. Ali to uvek ostaje carstvom nužnosti. S one strane njega počinje razvitak ljudske snage, koji je svrha samom sebi, pravo carstvo slobode koje cveta samo na carstvu nužnosti kao svojoj osnovici. Skraćenje radnog dana je osnovni uslov.

692: [...] profit i renta samo su naročiti oblici koje uzimaju posebni delovi viška vrednosti roba. Veličina viška vrednosti granica je sume veličine onih delova na koje se on može raspasti, otuda su prosečni profit plus renta jednaki višku vrednosti.

708: [...] posle ukidanja kapitalističkog načina proizvodnje a sa zadržavanjem društvene proizvodnje, ostaje određenje vrednosti predominantno u smislu što regulisanje radnog vremena i podela društvenog rada među različite grupe proizvodnje i knjigovodstvo o tome, postaju važniji nego ikada.

724: [...] kapitalistički način proizvodnje ne reprodukuje samo materijalni proizvod, nego i društvene ekonomske odnose, oblike njegovog stvaranja. Zbog toga se njegov rezultat ispoljava kao njegova pretpostavka i obrnuto.

735: Klase (nedovršeni segment) – Vlasnici gole radne snage, vlasnici kapitala i zemljovlasnici, kojima najamnina, profit i zemljišna renta sačinjavaju odgovarajuće izvore dohotka, dakle najamni radnici, kapitalisti i zemljovlasnici sačinjavaju tri velike klase modernog društva koje počiva na kapitalističkom načinu proizvodnje. Neosporno je da je moderno društvo, u svojoj ekonomskoj strukturi, najdalje, najkласičnije razvijeno u Engleskoj. Pa ipak, ova klasna struktura ni tu ne istupa u svojoj čistoti. I ovde (mada na selu nesravnjeno manje nego u gradovima) srednji i prelazni stupnjevi svugde pomućuju granice. Ali je za naše razmatranje ovo irelevantno. Mi smo videli da je stalna tendencija i zakon razvitka kapitalističkog načina proizvodnje da sredstva za proizvodnju sve više i više rastavlja od rada, i da rasparčana sredstva za proizvodnju sve više koncentriše u velike grupe, dakle da rad pretvori u najamni rad, a sredstva za proizvodnju u kapital. A ovoj tendenciji odgovara na drugoj strani samostalno rastavljanje zemljišne svojine od kapitala i rada, ili pretvaranje svake zemljišne svojine u oblik zemljišne svojine koji odgovara kapitalističkom načinu proizvodnje. Zatim treba odgovoriti na pitanje šta sačinjava klasu, a ovo proizilazi samo po sebi iz odgovora na drugo pitanje: šta čini da su najamni radnici, kapitalisti i zemljovlasnici kategorije koje obrazuju tri velike društvene klase?

Na prvi pogled, to je istovetnost dohodaka i izvora dohodaka. To su tri velike društvene grupe, čije komponente, individue koje ih sačinjavaju, žive - prema tome kojoj grupi pripadaju - od najamnine, profita i zemljišne rente, od iskorišćavanja svoje radne snage, svoga kapitala i svoje zemljišne svojine.

Međutim, sa ovog stanovišta npr. i lekari i činovnici bili dve klase, jer pripadaju dvema različnim društvenim grupama, kod kojih dohoci članova svake ove grupe teku iz istog izvora. Isto bi važno i za beskonačnu rasepkanost interesa i položaja na koje podela društvenog rada cepa kako radnike tako i kapitaliste i zemljovlasnike - npr. ove poslednje u vlasnike vinograda, oranica, šuma, rudnika, ribnjaka[.]

